

ISSN 0130—1799

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

2/1994

ЖУРНАЛ З ПИТАНЬ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ
УКРАЇНСЬКОГО ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Ім'я в мистецтві

ЩИРІСТЬ МИСТЦЯ

РОМАН КОРОГОДСЬКИЙ

*Тані та Євгені Кушніркам,
дорогим друзям, —
Мати Марія Свєтлана Рибак
1975*

В.КУШНІР.
Материнство: Олія.

В.КУШНІР.
Ранок. Картон, темпера. 1970.

Мистець, кажуть, має дослухатися до своєї доби. В цілому справедливе міркування, та не вичерпне. Трапляються часи, коли він задає тон. На жаль, дуже рідко доба виявляється на висоті, щоб проникнути у світ мистця і збагнути його.

Мистецький досвід Веніаміна Кушніра драматичний. Художник, напрочуд щирий, світлий, чистий у помислах і вчинках, виявляв себе природно. А суспільство, громадськість, мистецьке середовище, надто деформоване, психологічно покручене, зіпсоване в своїх тривіальних гараздах і тлінних формах домагань, були глухими, ворожими до щирості мистця. В.Кушніра не лише невизнавали. Йому не давали працювати, принижували гідність насущником, створювали навколо нього психологічний вакуум. Парадокс полягав ще й у тому, що його малярство, інколи реалістичне і нібито загально-визнане, виявилось тематично чужим і навіть ворожим комуністичній ідеології, бо художник геть відкинув перспективу «милими та солодкими словами зводити серця простодушних». Чогось подібного зазнав Василь Симоненко в останній рік свого життя, коли «всевидяче око» побачило й поставило діагноз: любов поета до України не дозується й не піддається керівництву.

На Веніаміна Кушніра влада також покладала надії, що не виправдалися...

Скромно, тихо Веніамін Кушнір оспівдувався своїй Батьківщині — його пейзажі полонять невимушеністю, емоційною снагою й справжністю почуття. Пейзажі України: чи то Карпати, які він по-синівськи любив, чи то будь-яка сільська місцина, повз яку він не зміг пройти, не зачепившись зірким художницьким оком, — усі пейзажі Кушніра стали суцільною ліричною сповіддю Україні.

Україна як ідея у Веніаміна Кушніра була занадто багатогранною і фундаментальною основою мистецького світогляду й індивідуального світовідчуження, щоб він обмежився самим пейзажем. Крах суспільних ілюзій початку 60-х років, переслідування, арешти дисидентів в Україні підштовхнули мистця гостріше відгукнутися на події поточного дня. Але! Він мав дар узагальнювати історичне минуле, і ретроспекції поставали, як тяжкі візії на полі боротьби за волю України й жахної долі самої України. Картини «Розстріл», «Гвалтування України», незважаючи на різні роки створення полотен, усім своїм пафосом, особливо композиційними засобами, стали свідченням пристрасного протесту художника проти розправи й насильства над борцями за українську ідею. Біль, протест мистець зобразив без усяких інтелектуально-метафоричних фігур. Усе просто і ясно: вбивають, гвалтують... Страхіття. Коловерть композиції обох творів лише підкреслює, що уява художника зображує, як світ зірвався зі своєї моральної осі, й ніби чуєш наближення коней Апокаліпсису. Звідси — його трагічне світовідчуження й відчай.

Щирість мистця проявляється й у портреті. Портрет Т.Шевченка фактично є також тематичною картиною — роздумом про з'яву національного поета в Україні в його столітній ювілей. Кушнір категорично відкинув комуністичний міф про щасливу «сім'ю вольну, нову», яку тоді, в болоті брежнєвщини, нібито оспівував поет як реальність омріяного ідеалу. Його Шевченко — неначе візія зі сну художника. Тому, можливо, поет постав у несподіваному вбранні — суддівській білій мантії. Та найдивовижніше — Шевченко розгублений! І це тоді, коли трубадури співали гімни класово потрібному ювіляру. Візія надала всьому ското-статичному образу Шев-

ченка якогось нерозгаданого болу. Чи невідфальшивої риторики? Поет стоїть на площині розщепленого атомного ядра, що за тих часів мало втілювати науково-технічний прогрес. Навколо Шевченка ніби рухається історична панорама, що перетворила хатинки під стріхою в сучасні багатоповерхові будинки. Прогресна явний... І доводиться лише дивуватися, звідки ж тоді оця розгубленість і блідість обличчя, скутість і затамований біль в очах поета? Серед численних розгадок можлива й така: Веніамін Кушнір пророче передчував чорнобильську біду й попереджав: «Схаменіться, будьте люде, бо лихо вам буде...» Це було попередження, якого, звичайно, імперія не могла почути.

Через 20 років з чорнобильським лихом прийшло самоусвідомлення, що всі біди взялися від фатальної залежності України, який був нав'язаний Союз. І художник створює кілька картин періоду боротьби за незалежність. Картина «Мітинг» — це багатоголосе «Слава!», що однаково знеособлює індивідуальність (художник блискуче, і, що дивно, властивими йому модернізм засобами передав цей акт екстазу) і в той самий час наелектризує атмосферу великого натовпу людей. Чи ця маса здатна діяти цілеспрямовано й свідомо творити новий світ? Таке питання ніби висіло в повітрі 1990-1991 років.

Веніамін Кушнір не був би справжнім художником, аби з притаманною йому щирістю не поділився з глядачами своїми сумнівами, що тяжко гнітили його душу в останній рік життя. Він не бачив людей-будівничих, з якими настав час утворювати незалежну Українську Державу.

Веніамін Кушнір вірив, сподівався, любив.

Художник вірив у споконвічні батьківські ідеали добра й любові, які прагнув утвердити в духовному обличчі нової України. Заради цього він працював. Заради цього вийшов на простори велелюдні роздягнений і босий (картина «Автопортрет зі свічкою»), щоб контрастно виразити сучасну драму суспільної глухоти й екзистенційної замкнутості байдужого натовпу.

Художник плекав надію на Відродження. Сподівався разом утверджувати українську ідею, заради якої тво-

рив усе життя. У вузькому колі друзів-шестидесятників його шанували, та підла буденщина, щоденні клопоти, негаразди перетинали шлях до його серця. Ні, не балували Веніаміна увагою навіть друзі.

А він нас любив.

Уважно лишень подивіться на його портрети нареченої, жінок, матерів. Картина «Матері», гадаю, є метафорою фундаментальної життєдайності українського народу. Художник, неначе новітній янгол Гавриїл, хоче сповістити: Богородиця, що була сповнена Надії, сповила дитятко, щоб вивести у світ. На тлі звичайного інтер'єру сільської хати, прибраної рушниками, стоять жінки різного віку. З психологічною проникливістю художник виразив цікавий стан душі різних жіночих типажів і створив духовну атмосферу учти, майже таїнства. Вони освітлені світлом їхніх постав. Пригадався рядок поета Володимира Свідзинського: «І запалився сам від себе». І дійсно, вони самі засвітилися й водночас є носіями світла. Перед внутрішнім зором кожної матері майнула ота щаслива мить, свідком якої вони стали. І тому, напевно, усе жіноцтво завмерло, мов святі херувими над Надією, яку кожна плекала в житті.

Він нас любив вимогливою любов'ю.

Коли пробила його остання година, Веніамін Кушнір зі свого останнього «Автопортрета» вирушив в останню мандрівку. Зі свічкою, й сам догораючи яко свіча, він шукає людський матеріал, який був би здатний втілити його ідеал. Він вийшов назустріч нам, аби переконатися, що ми ще існуємо, що ми таки наважимося розвернутися до художника обличчям. Хоч по смерті хотілося б знайти-таки сили відповіді на його щирі тривоги згуртованістю й діяльною любов'ю до тої землі, на яку ступив босий творець зі свічкою серед білого дня, мов новітня з'ява Творця землі обітованої, яку нам ще тільки належить відчутти й захистити.